

Лілія ЯРМОЛ

Національний університет “Львівська політехніка”,
професор кафедри теорії права
та конституціоналізму
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
доктор юридичних наук, професор
liliia.v.yarmol@lpnu.ua
ORCID: 0000-0001-8465-8579

Соломія ЦЕБЕНКО

Національний університет “Львівська політехніка”,
доцент кафедри теорії права
та конституціоналізму
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
кандидат юридичних наук, доцент
solomiya.b.tsebenko@lpnu.ua
ORCID: 0000-0002-9247-1867

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ПРИРОДНЕ ЯВИЩЕ

<http://doi.org/10.23939/law2025.48.558>

© Ярмол Л., Цебенко С., 2025

Права людини є одним із найважливіших здобутків суспільного розвитку, що розглядаються не лише як юридичні конструкції, а й як природне явище. Вони виникають із самої сутності людського існування та відображають невід’ємну цінність кожної особи незалежно від соціального статусу, національності чи переконань.

У філософському вимірі права людини постають як природні, тобто дані людині від народження. Вони не даруються державою чи суспільством, а належать кожному індивіду з моменту його появи на світ. Ця ідея стала основою для формування сучасних концепцій свободи, рівності та справедливості.

З юридичної точки зору, права людини є предметом закріплення та захисту у міжнародних і національних актах. Проте закони лише визнають і гарантують те, що існувало споконвічно як моральний і природний феномен. Таким чином, право і мораль взаємодіють у забезпеченні гідності та свободи особистості.

Особливість прав людини полягає у їх універсальності та невідчужуваності. Вони поширюються на всіх без винятку, не можуть бути відібрані чи обмежені свавільно. Саме це підкреслює їхню природну основу та відмінність від будь-яких привілеїв чи соціальних гарантій.

У статті розглянуто та проаналізовано різні концепції природного права та прав людини в контексті сучасної вітчизняної та зарубіжної юридичної науки. Досліджено джерела походження прав людини. Проаналізовано особливості природно-правової доктрини, її вплив на сучасну теорію прав людини, визначено сильні та слабкі сторони підходу.

Зроблено висновок про необхідність інтеграції ідеалістичних та соціальних підходів для забезпечення балансу між універсальністю прав людини, соціальною практикою та розвитком правової культури.

Отже, розгляд прав людини як природного явища дозволяє зрозуміти їхню справжню сутність та значення у суспільному житті. Вони є фундаментом демократичних цінностей, гарантією захисту людської гідності та основою для формування правової держави, де кожен має змогу реалізувати свій потенціал у гармонії зі свободами інших.

Ключові слова: права людини, природне право, гідність, свобода, можливості, природність, правова держава, невідчужуваність, універсальність, християнство, гуманізм, джерело походження, праворозуміння.

Постановка проблеми. Проблематика прав людини залишається однією з ключових у сучасній юридичній науці та філософії права. Незважаючи на їх широке визнання у міжнародних та національних актах, актуальним є питання їх природи та походження. Чи є права людини продуктом правотворчості держави, чи вони існують незалежно від неї як природне явище – дискусія, що триває й сьогодні. Саме від розуміння сутності прав залежить їх ефективний захист і забезпечення.

Права людини є однією з найважливіших цінностей, які їй належать. У сучасний період війни в Україні, в умовах масових порушень прав людини з боку російської федерації, геноциду, який ця тоталітарна держава продовжує здійснювати по відношенню до Українського народу, це дуже відчутно. Кожній людині притаманні права. Посягання на життя, здоров'я, свободу та інші можливості людей – це страшні злочини, які, на жаль, в XXI столітті вчиняються масово, жорстоко, безжалісно.

У зв'язку із воєнними діями, які відбуваються на території України наша держава мусіла законодавча адаптуватися до цієї ситуації, зокрема, піти на обмеження частини прав і свобод людини. Такі заходи не суперечать міжнародним зобов'язанням України, а є виключно мірою необхідності втручання держави в конкретній ситуації.

Мета дослідження – з'ясування природи прав людини як невід'ємного та універсального феномену, що виникає разом з існуванням людини. Дослідження спрямоване на аналіз концепції природних прав, визначення їх місця у правовій системі та розкриття значення для формування демократичної і правової держави.

Стан опрацювання проблематики. Питання походження та сутності прав людини досліджували ще мислителі Нового часу, зокрема Джон Локк, Жан-Жак Руссо та Іммануїл Кант, які заклали основу концепції природного права. У вітчизняній правовій науці також приділяється значна увага визнанню прав людини як фундаментальної категорії. Сучасні науковці наголошують на необхідності поєднання філософського та юридичного підходів, адже лише у синтезі можливо зрозуміти права людини як природне явище, що одночасно має правове та моральне підґрунтя.

Виклад основного матеріалу. Кожна держава повинна цінувати, поважати природні права людини і за посягання на них винні мають бути притягнені до відповідальності.

Слушно зауважує І. Тружильо, що сучасне право – це диференційований феномен, який не є прерогативою держави. Водночас право характеризується всепроникністю прав людини. Правовий плюралізм як результат процесу диференціації права, з одного боку, і права людини – з іншого, можна вважати основними характеристиками сучасного права [1, с. 176].

Масові порушення прав людини, геноцид Українського народу в сучасний воєнний період на території України, розвиток суспільства, поява новітніх технологій, глибинне усвідомлення людиною своєї сутності, пізнання Бога – це ті чинники, які вимагають переосмислення змісту прав людини, їх цінності та особливо механізмів їх забезпечення, захисту.

У філософсько-правовій та теоретико-правовій науках України виокремлено два види праворозуміння:

- загальносоціальне («природне», «непозитивістичне»), коли правом визнаються суспільні явища недержавного походження і функціонування;
- спеціально-соціальне – (державно-вольове, юридичне), коли правом визнаються явища державно-вольового походження [2, с. 37].

Слушно наголошує С.Максимов, що те коло питань, яке в сучасній західній філософії права обговорюється в рамках спору про природу права (наприклад, дебати між Г.Л.А. Хартом і Л.Л. Фуллером, Г.Л.А. Хартом і Дж. Фіннісом, Дж. Разом і Р. Дворкінім, Є. Булігінім і Р. Алексі та ін. відомими філософами права), у пострадянській юриспруденції охоплюється дискусіями щодо проблеми праворозуміння. Ці дискурси мають певні термінологічні, тематичні та методологічні відмінності. Для «дискурсу природи права» в західній філософії права характерні конкретні адресні критичні дебати, спрямовані на поглиблення уявлень про природу права з акцентом на практичні питання. Вітчизняний же «дискурс праворозуміння має більш абстрактний характер пошуків нового розуміння права [3, с. 18]. Безперечно, що вітчизняна наукова спільнота, розвиваючи теоретичні засади природи права, має враховувати концептуальні підходи та ідеї представників сучасної західної філософії, остаточно відмовляючись від застарілих постулатів радянського праворозуміння. Формування сучасної української правової доктрини повинно ґрунтуватися також на творчому переосмисленні та інтеграції найцінніших здобутків вітчизняної правової думки, представленої працями видатних українських учених – Б. Кістяківського, П. Юркевича, В. Старосольського, С. Дністрянського та інших.

Зосередимо увагу на природно-правовому типі праворозуміння. С. Максимов зазначає, що цей тип праворозуміння спрямований на пошуки особливої реальності права, яка не зводиться до реальності державно-владних установлень та інституцій. Це реальність ідеального виміру права, спрямована на пошуки «правильного», справедливого права, «права яким воно має бути» [3, с. 22]. Однак, виникає питання, що таке ідеальний вимір права? Хто є творцем ідеального права. Що ж є джерелом природного права? Ці питання завжди будуть виникати при з'ясуванні сутності природного права. У науковій юридичній та іншій літературі ми не знаходимо однозначної відповіді на ці питання. Однак, більшість науковців стверджують, що природне право має недержавне походження. Так, І. Тружильо широко тлумачить так зване «недержавне право», наголошуючи, що «ані право не є виключно пов'язане з державою, ані недержавне право не є примітивним або дефектним. Те, що називається – не випадково в негативній формі – “недержавним правом”, включає в себе багато речей: як міждержавне та транснаціональне право, так і право різних суб'єктів, як-от: державних установ, неурядових організацій, галузевих об'єднань, приватних суб'єктів, в межах державних кордонів та поза ними» [1, с. 176].

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що право можна розглядати у двох аспектах:

- як природне явище (загальносоціальне явище, недержавне право, моральне право, божественне право тощо);
- як юридичне явище (право як спеціальносоціальне явище, державне право, позитивне право тощо).

Відповідно і права людини також можна висвітлювати у двох аспектах:

- як природне явище (загальносоціальне явище, божественне право тощо);
- як юридичне явище.

Вважаємо, що природне право – це сукупність природних прав людини та інших суб'єктів суспільства. Права людини виступають, відповідно, одним із різновидів природного права.

Як відомо, представники юридичної та суміжних наук по-різному інтерпретують джерела походження природного права, а отже, і природу виникнення природних прав людини. Попри це, науковці однак є в переконанні, що права людини є невід'ємними та притаманними кожній особі від народження [4, с. 87]. Водночас у більшості наукових праць не подається чіткого визначення поняття «природа», що ускладнює теоретичне обґрунтування даної концепції.

У науковому дискурсі сформувалися різні підходи до визначення джерел природного права: одні дослідники вбачають його походження у божественній волі, інші – у самій людині та її свідомості, ще інші – у суспільстві чи соціальній взаємодії загалом. Зупинимося детальніше на аналізі зазначених підходів.

Джерелом походження природних прав людини є Бог.

У деяких історичних документах визнається, що джерелом прав людини є Бог. Так, у Декларації незалежності США (1776 р.) зазначено: «...Усі люди створені рівними і наділені їхнім Творцем певними невідчуженими правами, до яких відносяться життя, свобода і прагнення щастя». У преамбулі Декларації прав людини і громадянина Франції (1789 р.) проголошено природні, невід’ємні і священні права людини. У Конституції України від 28.06.1996 р. прямої вказівки на походження прав людини від Бога нема, але у ній наголошується, що держава повинна забезпечувати права і свободи людини та гідні умови її життя; до цього зобов’язує відповідальність перед *Богом*.

Християнська традиція тлумачить природне право як божественний закон, що виражає волю та розум Бога. Блаженний Августин (354–430) визначав його як «вічний закон», що встановлює природний лад і забороняє його порушення, наголошуючи, що саме Бог «викарбував природне право на серцях людей» [5, с. 431]. Тома Аквінський (1225–1274) пов’язував природне право з участю людини у «вічному законі» Божого розуму: наділені розумом істоти пізнають волю Бога через природні схильності до морально правильних дій [5, с. 431]. Й. Гьофнер розглядав природне право в межах християнської доктрини, наділяючи його рисами загальнообов’язковості, незмінності та пізнаваності, підкреслюючи, що людина володіє природними правами, оскільки створена Богом як особистість [6, с. 73]. Д. Гудінг і Д. Леннокс також виводять права людини з Божої природи, зазначаючи, що гідність і невід’ємні права кожної особи випливають із її створення «за образом і подобою Божою» [7, с. 376]. Слушно стверджує український релігієзнавець В. Єленський, що «головне джерело прав і свобод – це усвідомлення трансцендентності. Це робить права і свободи невідчужуваними й універсальними» [8, с. 16].

Говорити про природність, невідчужуваність і належність людині прав від народження, певною мірою, можна лише щодо особистих прав, адже політичні права випливають від взаємозв’язку особи і держави, а соціально-економічні права також залежать від рівня розвитку суспільства і держави [20, с. 21, 23].

Варто погодитися з позицією І. Луцького, який зазначав, що християнська мораль ґрунтується на християнській релігії, котра, увібравши досвід тисячоліть, докорінно переосмислила взаємини між Богом і людиною, а також між людьми, утвердивши любов як найвищий суспільний ідеал. Саме цей ідеал становить вищий рівень духовно-моральної досконалості, до якого має прагнути українське право як складова європейської правової традиції. [9, с. 30].

Вважаємо, що ідеї, положення християнства, які пропонують найгуманніші засади взаємовідносин суб’єктів в суспільстві, мають бути основою розвитку правової системи України та розвитку Української держави. Отже, деякі науковці та церковні діячі, які жили і творили в різний історичний період часу, відповідно до свого світосприйняття, джерелом походження прав людини вважали Бога.

Р. Алексі акцентує увагу на існуванні ідеального виміру права, пов’язуючи його з природою прав людини. Учений виділяє п’ять ключових властивостей прав людини: моральність, універсальність, фундаментальність, абстрактність і пріоритетність щодо інших норм за критерієм моральної чинності. Моральний характер цих прав полягає в тому, що вони мають винятково моральну силу, тобто належать до сфери ідеального виміру права [12]. Водночас постає питання: хто формує цей ідеальний вимір і за яких умов право може вважатися ідеальним? Р. Алексі пов’язує його з категорією правильності, насамперед моральної правильності (*moral correctness*). Оскільки поняття моральної правильності є оціночним, то ідеальне право може існувати лише за наявності ідеального джерела, яке його породжує. Таким джерелом, на наш погляд, може бути лише Бог.

Людина осягає ідеї про природні права, розкриває їх, спілкуючись, звертаючись до Бога. Р. Декарт зазначав: «Я цілком чітко визнаю, що достовірність й істинність будь-якого знання залежать лише від пізнання істинного Бога: тож, не пізнавши його, я не міг досконало знати якусь іншу річ» [17, с. 58]. На думку відомого юриста і філософа Г. Кельзена, учення про природне право є проявом ідеалістично-

дуалістичного підходу в правознавстві. Воно розрізняє реальне (позитивне), тобто створене людьми й змінне право, та ідеальне, природне, незмінне право, яке ототожнюється зі справедливістю. У цьому контексті природа – як універсальна, так і людська – розглядається як джерело нормативної сили, тобто як авторитет, що творить норми ідеального, справедливого права [5, с. 428–429].

Якщо прийняти позицію Г. Кельзена про існування ідеального природного права, то логічним є висновок, що його джерело також має бути ідеальним. Оскільки сучасна людська природа не відповідає цьому критерію, єдиним можливим ідеальним джерелом природного права можна вважати Бога.

Джерелом походження прав людини є сама людина.

Дж. Донеллі наголошував, що термін «права людини» вказує і на їхню природу, і на джерело – це права, які кожна особистість має тільки тому, що вона людина [11, с. 33]. Людська природа, що є джерелом прав людини, спирається на такий моральний аспект, як людські можливості. Він показує, ким люди можуть стати, а не ким вони були історично чи ким вони є з наукового погляду. Права людини ґрунтуються на гідному житті, яке є природним для людей [11, с. 37].

Вітчизняні та іноземні науковці, зокрема, П. Рабінович, Р. Дворкін вважають, що права людини – це основні можливості, необхідні для гідного та вільного існування й розвитку особи. Відповідні можливості є найбільш значущими, фундаментальними, такими, що становлять стандарти життєдіяльності особи. Орієнтиром виступають такі базові і потреби особи, як право на життя або заборона катувань, однак перелік можливостей поступово розширюється разом зі зміною уявлень про те, що саме є нормою, гідним та вільним існуванням і розвитком. Ці можливості можуть бути реалізовані носієм прав як особисто, так і у взаємовідносинах з іншими особами та державою, в тому числі бути реалізованими у певному просторі свободи, межі якого окреслюються відповідними просторами свободи інших власників прав. Людина може не реалізовувати якесь право, наприклад, право на освіту, але це не означає, що відповідне право (і можливість) нею втрачається [21, с. 30].

Джерелом походження прав людини є суспільство.

У сучасній українській юридичній науці переважає підхід, згідно з яким джерелом природного права, а відповідно й прав людини, виступає суспільство. Саме суспільство, залежно від рівня свого розвитку чи занепаду, визначає, змінює та доповнює перелік природних прав, необхідних людині для її нормального існування та самореалізації в певний історичний період.

С. Добрянський підкреслює, що права людини виникають і розвиваються на основі природно-біологічної та соціальної сутності людини, з урахуванням змінних умов суспільного життя та соціальних відносин [13, с. 33].

П. Рабінович визначає загальносоціальне право як можливість задоволення потреб і інтересів учасників суспільного життя, що об'єктивно зумовлюються рівнем розвитку суспільства [14, с. 17]. Розвиваючи цей підхід, дослідник трактує основоположні (буттєві) права і свободи як можливості людини, необхідні для задоволення її біологічних і соціальних потреб у конкретно-історичних умовах, які об'єктивно визначаються суспільним розвитком і забезпечуються обов'язками інших суб'єктів [15, с. 17].

Концепцію природного права в межах теорії соціального натуралізму, що базується на ідеї природної цілісності світу та визнає існування трьох взаємопов'язаних рівнів природи – фізичної, біологічної й соціальної розвиває О. Костенко. Учений розглядає природне право як соціальне явище, зміст якого становлять визначені законами «третьої», соціальної природи природні свободи та обов'язки людини. Саме на цих засадах, на його думку, мають формуватися правова культура й позитивне законодавство. Закони соціальної природи, ототоженні дослідником із законами природного права, є єдиним справжнім джерелом права [16, с. 324].

Ю. Холод тлумачить права людини як універсальні засади взаємодії особи та держави, цінності, що обмежують владу більшості у демократичному суспільстві та становлять морально-правові зобов'язання. Вони характеризуються універсальністю й невід'ємністю, оскільки належать людині від народження та визначаються її біологічною приналежністю, а не волею держави [18, с. 54–55].

В. Власенко та М. Бесклеткіна пов'язують права людини з динамікою суспільного розвитку, розуміючи їх як закріплені у праві моральні та природні можливості самореалізації особи за умови невтручання у свободу інших. Держава, реагуючи на соціальні зміни, покликана адаптувати законодавство з метою збереження загального блага і правопорядку [19, с. 32–33].

Ю. Кононенко та С. Джолос підкреслюють суперечливість понять «права людини», «свобода» і «рівність», наголошуючи на їхній абстрактності та оцінному характері. На їхню думку, ці категорії можуть використовуватися для виправдання протиправного насильства чи деструктивних соціальних процесів. Учені вважають, що права людини не є «вічними» чи «священими», а залежать від матеріальних і духовних чинників історичного розвитку суспільства [20, с. 25–26].

А. Наконечна зазначає, що повне заперечення існування природних прав людини означало б заперечення основ її буття. Права людини, за її підходом, походять із потреб та інтересів, що формуються у свідомості індивіда. Наприклад, право на освіту виникає з усвідомлення потреби в знаннях і водночас передбачає врахування прав інших осіб на реалізацію тієї ж потреби [21, с. 32].

Відповідно, одним із ключових завдань сучасної політико-правової науки є розкриття сутності та справедлива оцінка ролі прав людини в системі функціонування держави й забезпечення суспільного добробуту.

Природно-правова (ліберальна) концепція прав людини виходить із пріоритету індивідуальної свободи над колективними інтересами, визнаючи, що право має бути справедливим і не може зводитися лише до законодавства. Право обмежує державне втручання у сферу особистої свободи, а держава зобов'язана узгоджувати позитивне законодавство з принципами природного права.

Разом із тим ця концепція має низку слабких сторін: невизначеність джерела природного права, абстрактність його норм, відсутність чітких гарантій реалізації, розбіжності у тлумаченні універсальних цінностей та ризик правового нігілізму через протиставлення права й законодавства. Незважаючи на це, природно-правова доктрина залишається фундаментом сучасної теорії прав людини та легітимності державної влади у правовій державі [22, с. 15–18].

Висновок. У сучасній юридичній науці виділяють різні концепції природного права та прав людини: одні визначають джерелом походження прав людини Бога, акцентуючи на його моральній ідеальності, інші – на тому, що сама людина, її природа є основою прав, треті розглядають права як продукт розвитку суспільства й соціальних відносин. Перша підкреслює універсальність, незмінність і моральний характер прав, друга – невід'ємність від самої людини, третя – їх динамічність і залежність від конкретно-історичних умов. Природно-правова доктрина формує основу сучасного розуміння прав людини, визначаючи пріоритет справедливості та обмеження державного втручання, проте характеризується абстрактністю, невизначеністю джерел і змісту прав та ризиком суб'єктивних тлумачень. Сучасна політико-правова наука покликана інтегрувати ці концепції так, щоб забезпечуючи баланс між універсальністю прав, соціальною практикою та розвитком правової культури.

Підсумовуючи, сформулюємо таке поняття: *права людини як різновид природного права* – це можливості людини, надані їй Богом як ідеальним джерелом, пізнання, усвідомлення, розкриття яких залежить від самої людини та рівня розвитку суспільства.

Подяки. Немає.

Фінансування. Автори заявляють про відсутність фінансової підтримки для проведення досліджень, написання або публікації цієї статті.

Внесок авторів: Ярмол Лілія – 50 %, Цебенко Соломія – 50 %. Автори схвалюють цю роботу і беруть на себе відповідальність за її цілісність.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тружильо І. Права людини, мир та поняття права. Історія незавершеної правової революції. *Філософія права і загальна теорія права*. 2019. № 1. С. 175–200.

2. Рабінович П. Правовість антропосоціальних явищ: філософські засади ідентифікації. *Філософія права і загальна теорія права*. 2019. № 1. С. 32–40.
3. Максимов С. Спів про природу права. *Філософія права і загальна теорія права*. 2020. № 2. С. 17–34. С. 18.
4. Коллер Петер. Сфера значущості прав людини. *Філософія прав людини* / за ред. Ш. Госепата, Г. Ломанна. Київ: Ніка-Центр, 2008. С. 87–109.
5. Кельзен Г. Чисте правознавство: з додатком: Проблеми справедливості / пер. з нім. О. Мокровольського. Київ: Юніверс, 2004. 496 с.
6. Гьофнер Й., Кардинал. Християнське суспільне вчення / пер. з нім. С. Сташник, Р. Оглашений. Львів: Свічадо, 2002. 304 с.
7. Гудінг Д., Леннокс Дж. Людина та її світогляд: для чого ми живемо, і яке наше місце у світі / пер. з рос. зі звіркою з англ. оригіналом; за заг. ред. М. А. Жукалюка. Львів: МБФ, 2009. Т. 1. 416 с.
8. Еленський В. Релігійна свобода: українська реальність і світовий досвід. *Релігійна свобода і права людини: правничі аспекти*: у 2 т. Львів: Свічадо, 2001. Т. 2. С. 7–22.
9. Луцький І. М. Християнське вчення як світоглядне джерело української держави і права: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.12. Київ, 2011. 40 с.
10. Радутний О. Мінливість концепту суб'єкта правовідносин у мінливому світі штучного інтелекту та цифрової людини. *Філософія права і загальна теорія права*. 2019. № 1. С. 146–167.
11. Донеллі Джек. Права людини у міжнародній політиці / пер. з англ. Т. Завалія. Львів: Кальварія, 2004. 280 с.
12. Алексі Р. Ідеальний вимір права. *Філософія права і загальна теорія права*. 2020. № 2. С. 35–61. С. 57.
13. Добрянський С. П. Актуальні проблеми загальної теорії прав людини. *Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва і місцевого самоврядування Академії правових наук України. Сер. І. Дослідження та реферати* / редкол.: П. М. Рабінович (голов. ред.) та ін. Львів: Астрон, 2006. Вип. 10. 120 с.
14. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. Вид. 10, допов. Львів: Край, 2008. 224 с.
15. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с. С. 17
16. Костенко О. М. Інтерес до природного права в Україні неспинно зростає (рецензія на монографію Рабіновича С. П. Природноправові підходи в юридичному регулюванні. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. 576 с.). *Право України*. 2010. № 12. С. 321–325.
17. Декарт Р. Метафізичні роздуми / пер. з фр. З. Борисюк та О. Жупанського. Київ: Юніверс, 2000. 304 с.
18. Холод Ю. Фундаментальні права людини: загальнотеоретична характеристика. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 52–57. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.8> (Дата звернення: 11.08.2025).
19. Власенко В.П., Бескеткіна М.Ю. Напрями розвитку прав та обов'язків людини і громадянина в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2024. Вип. 86. Ч.1. С. 30–36. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.4> (Дата звернення: 11.08.2025).
20. Кононенко Ю. С., Джолос С. В. Абсолютизація прав людини як загроза державності і добробуту суспільства. Частина 1. Загальнотеоретичні засади концепції прав людини: критичний погляд. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2023. Вип. 76. Ч.1. С. 20–29. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.1.3> (Дата звернення: 11.08.2025).
21. Наконечна А. Права людини крізь призму новітніх концепцій: загальнотеоретична характеристика. *Право і суспільство*. 2022. № 6. С. 28–33. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.6.5> (Дата звернення: 11.08.2025).
22. Людські права: навчальний посібник. Укладачі: кандидат юридичних наук Рудницька О. П., кандидат історичних наук Магась-Демидас Ю. І. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2023. 231 с. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/36029/1/%D0%9B%D1%8E%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B01.pdf> (Дата звернення: 11.08.2025).

REFERENCES

1. Truzhylo, I. (2019). Human rights, peace and the concept of law: The history of an unfinished legal revolution. *Philosophy of Law and General Theory of Law*, 1, 175–200. [In Ukrainian].
2. Rabinovych, P. (2019). Legality of anthroposocial phenomena: Philosophical bases of identification. *Philosophy of Law and General Theory of Law*, 1, 32–40. [In Ukrainian].

3. Maksymov, S. (2020). The dispute about the nature of law. *Philosophy of Law and General Theory of Law*, 2, 17–34. [In Ukrainian].
4. Koller, P. (2008). The scope of human rights. In S. Hosepat & H. Lomann (Eds.), *Philosophy of human rights* (pp. 87–109). Kyiv: Nika-Center. [In Ukrainian].
5. Kelsen, H. (2004). *Pure theory of law: With an appendix: Problems of justice* (O. Mokrovolskyi, Trans.). Kyiv: Univers. [In Ukrainian].
6. Höfner, J. (2002). *Christian social teaching* (S. Stashnyk & R. Ohlashennyi, Trans.). Lviv: Svichado. [In Ukrainian].
7. Gooding, D., & Lennox, J. (2009). *Man and his worldview: Why we live, and what our place in the world is* (M. Zhukaliuk, Ed.). Lviv: MBF. [In Ukrainian].
8. Yelenskyi, V. (2001). Religious freedom: Ukrainian reality and world experience. In *Religious freedom and human rights: Legal aspects* (Vol. 2, pp. 7–22). Lviv: Svichado. [In Ukrainian].
9. Lutskyi, I. M. (2011). *Christian doctrine as a worldview source of Ukrainian state and law* (Doctoral dissertation abstract). Kyiv. [In Ukrainian].
10. Radutnyi, O. (2019). Variability of the concept of the subject of legal relations in the changing world of artificial intelligence and the digital human. *Philosophy of Law and General Theory of Law*, 1, 146–167. [In Ukrainian].
11. Donnelly, J. (2004). *Human rights in international politics* (T. Zavalia, Trans.). Lviv: Kalvaria. [In Ukrainian].
12. Alexy, R. (2020). The ideal dimension of law. *Philosophy of Law and General Theory of Law*, 2, 35–61. [In Ukrainian].
13. Dobrianskyi, S. P. (2006). Current issues of the general theory of human rights. In P. M. Rabinovych (Ed.), *Works of the Lviv Laboratory of Human Rights and Citizen of the Research Institute of State Building and Local Self-Government of the Academy of Legal Sciences of Ukraine: Series I. Studies and Essays* (Vol. 10). Lviv: Astron. [In Ukrainian].
14. Rabinovych, P. M. (2008). *Fundamentals of the general theory of law and state* (10th ed.). Lviv: Krai. [In Ukrainian].
15. Rabinovych, P. M. (2021). *Fundamentals of the theory and philosophy of law*. Lviv: Medicine and Law Publishing. [In Ukrainian].
16. Kostenko, O. M. (2010). The interest in natural law in Ukraine is steadily growing (Review of S. P. Rabinovych's monograph *Natural law approaches in legal regulation*). *Law of Ukraine*, 12, 321–325. [In Ukrainian].
17. Descartes, R. (2000). *Meditations on first philosophy* (Z. Borysiuk & O. Zhupanskyi, Trans.). Kyiv: Univers. [In Ukrainian].
18. Kholod, Yu. Fundamental human rights: general theoretical characteristics. *Law and Society*. 2023. No. 6. pp. 52–57. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.8> (Accessed: 11.08.2025) [In Ukrainian].
19. Vlasenko V.P., Beskletkina M.Yu. Directions for the development of human and civil rights and obligations in modern conditions. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series*. 2024. Issue 86. Part 1. pp. 30–36. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.4> (Accessed: 11.08.2025) [In Ukrainian].
20. Kononenko Yu.S., Dzholos S.V. The absolutization of human rights as a threat to statehood and social welfare. Part 1. General theoretical foundations of the concept of human rights: a critical view. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series*. 2023. Issue 76. Part 1. pp. 20–29. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.1.3> (Accessed: 11.08.2025) [In Ukrainian].
21. Nakonechna, A. Human rights through the prism of the latest concepts: general theoretical characteristics. *Law and Society*. 2022. No. 6. pp. 28–33. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.6.5> (Accessed: 11.08.2025) [In Ukrainian].
22. *Human Rights: A Study Guide*. Compiled by: O.P. Rudnytska, Candidate of Legal Sciences, and Y.I. Magas-Demidas, Candidate of Historical Sciences. Zhytomyr: Ivan Franko Zhytomyr State University, 2023. 231 pp. Retrieved from: <https://eprints.zu.edu.ua/36029/1/%D0%9B%D1%8E%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B01.pdf> (Accessed: 11.08.2025) [In Ukrainian].

Отримано: 17.08.2025

Прорецензовано: 15.09.2025

Схвалено до друку: 29.09.2025

Опубліковано (онлайн): 12.12.2025

Надруковано: 26.12.2025

Liliia YARMOL

Lviv Polytechnic National University,
Educational and Research Institute of Law,
Psychology and Innovative Education,
Professor of the Theory of Law
and Constitutionalism Department,
Dr. Habil. (Law), Professor
liliia.v.yarmol@lpnu.ua
ORCID: 0000-0001-8465-8579

Solomiya TSEBENKO

Lviv Polytechnic National University,
Educational and Research Institute of Law,
Psychology and Innovative Education,
Associate Professor of the Theory of Law
and Constitutionalism Department,
Ph.D. in Law, Associate Professor
solomiya.b.tsebenko@lpnu.ua
ORCID: 0000-0002-9247-1867

HUMAN RIGHTS AS A NATURAL PHENOMENON

Human rights are one of the most important achievements of social development, considered not only as legal constructs but also as a natural phenomenon. They arise from the very essence of human existence and reflect the inherent value of each person regardless of social status, nationality, or beliefs.

In philosophical terms, human rights are seen as natural, that is, given to a person from birth. They are not granted by the state or society, but belong to every individual from the moment they are born. This idea has become the basis for the formation of modern concepts of freedom, equality, and justice.

From a legal point of view, human rights are enshrined and protected in international and national acts. However, laws only recognize and guarantee what has always existed as a moral and natural phenomenon. Thus, law and morality interact to ensure the dignity and freedom of the individual.

The peculiarity of human rights lies in their universality and inalienability. They apply to everyone without exception and cannot be arbitrarily taken away or restricted. This emphasizes their natural basis and distinction from any privileges or social guarantees.

The article examines and analyzes various concepts of natural law and human rights in the context of contemporary domestic and foreign legal science. The sources of human rights are explored. The peculiarities of the natural law doctrine and its influence on contemporary human rights theory are analyzed, and the strengths and weaknesses of this approach are identified. The conclusion is made about the need to integrate idealistic and social approaches to ensure a balance between the universality of human rights, social practice, and the development of legal culture.

Therefore, considering human rights as a natural phenomenon allows us to understand their true essence and significance in public life. They are the foundation of democratic values, a guarantee of the protection of human dignity, and the basis for the formation of a constitutional state where everyone has the opportunity to realize their potential in harmony with the freedoms of others.

Keywords: human rights, natural law, dignity, freedom, opportunities, naturalness, rule of law, inalienability, universality, Christianity, humanism, source of origin, understanding of law.